

עוד טרם שנתקיימה ישיבה נוספת של בית המשפט, התפרסמה הודעה באמצעי התקשורת על "מחווה ישראלית נוספת לפלסטינים" עם חידוש המו"מ הישיר לשלום בושינגטון, בין ישראל לפלסטינים. בהודעה נמסר כי עד עתה נדרשו פלסטינים שביקשו לצאת לחו"ל, שגילם 16-35, להתחייב שלא לשוב לשטחים לפני תום 9 חודשים והמחווה הישראלית תתבטא בהחלת ההגבלה על בני 16-25 בלבד.

ואכן, הנוהל החדש נכנס לתוקפו ביולי 1993 וכמו כן פורסמו הנהלים שהיו חסויים עד אז.

מן הראוי לציין כי האוכלוסייה הפלסטינית היא אוכלוסייה צעירה והקלה זו פתחה את הגשרים לפני מספר גבוה מאד של אנשים שיציאתם עתה סלולה, ללא קשיים.

איחוד משפחות ורשיונות ביקור לבני זוג של תושבי השטחים

אחת הבעיות שיצר המצב הפוליטי בשטחים היא הפרדה מלאכותית בין בני זוג וילדיהם. מדובר בתושבי השטחים שבני/בנות זוגם אינם תושבים. בבואם להקים בית מצאו עצמם לכודים שכן האפשרות היחידה שעמדה בפני בני הזוג שאינם תושבים להצטרף לתושבים, היתה בעת ביקורי הקיץ. ביקורים אלה נמשכים עד 3 חודשים ואז על המבקר לעזוב לפרק זמן שאינו פחות מ-3 חודשים, טרם שתותר כניסתו כמבקר פעם נוספת.

נוהל איחוד המשפחות בו נקטה ממשלת ישראל לגבי תושבי השטחים אף הוא לא היווה תשובה לבעיה - נקבעה מכסה של עד כ-1,000 אישורים לאיחוד משפחות לשנה, עפ"י 2 קריטריונים בלבד: טעם מימשלי (שפירושו האינטרס של המינהל האזרחי) מקרים הומניטריים, שטיבם לא הוגדר ו/או לא פורסם. היותך בן/בת זוג של תושב השטחים לא היווה קריטריון למתן איחוד משפחות. מצב עניינים זה מבהיר את הקשר ההדוק שבין נושא רשיונות ביקור לבני משפחה גרעינית לבין נושא איחוד המשפחות.

רשיונות ביקור

לקראת סוף 1991 החלו להגיע אלינו פניות מתושבי השטחים שבני/בנות זוגם הגיעו לביקור כאן במסגרת ביקורי הקיץ - ונדרשו לעזוב עם תום תקופת רשיונם. המבקרים - רובם הגדול נשותיהם ובעליהם של תושבים - רשאים להיכנס בתקופת הקיץ לפרקי זמן של עד 3 חודשים, לעזוב וטרם שתותר כניסתם כמבקרים פעם נוספת - עליהם להמתין לפחות 3 חודשים מחוץ לשטחים. מצב זה הוא בלתי נסבל כשמדובר בזוגות וילדיהם, המחלקים זמנם בין מדינות שונות, 2 משקי בית, בתי ספר וכדו'.

ביוני 1990, בתשובה לעתירתה של האגודה לזכויות האזרח לגבי מבקרות (נשים בלבד) שנותרו בגדה באופן לא חוקי - שכן לא מצאו כל דרך חוקית להסדיר כאן חייהן בצוותא עם בעליהן כתא משפחתי - הושג "הסכם הבג"צ" שאיפשר לאותן נשים וילדיהן הקטינים (עד גיל 16 בלבד), להישאר בגדה במעמד של "תושבת לטווח ארוך" שרשיון ביקורה מוארך מדי 6 חודשים ב-6 חודשים נוספים, ללא הצורך לצאת לחו"ל לשם חידוש הרשיון .

כל הארכה כזו כרוכה בתשלום.

"הסכם הבג"צ" הבטיח עוד ביטוח רפואי למבקרות לטווח ארוך וילדיהן, זכות לעבוד בשטחים וכן הזכות ללימודים לילדיהן של משפחות אלה .

כל מי שלא התמזל מזלו ולא שהה כאן בפרק זמן נקוב זה, שנקבע באופן שרירותי, לא נכלל בהסכם ועתידו כחלק מהתא המשפחתי בשטחים לא הובטח.

מכאן הגיעו למוקד פניות בהולות כאמור בסוף 1991 ובקשת הפונים היתה לאפשר חיים בצוותא לתושבים, לנשותיהם וילדיהם, שכן נקראו להתייצב במשרדי המינהל האזרחי ונדרשו להוציא המבקרות והילדים ואם לא - איימו עליהם פקידי המנה"אז כי יגורשו. פניות בע"פ ובכתב לרשות בכוונה להקל על האוכלוסייה לא הועילו וכך החל המוקד בגל עתירות אינטנסיבי לבג"צ, כדי למנוע גירוש המבקרים שפג תוקף רשיונות ביקורם.

החל מאוקטובר 1991 ועד למאי 1992 פנה המוקד לבג"צ ב- 56 עתירות, בעניינן של כ- 350 משפחות .

בכל העתירות ניתנו צווי ביניים ע"י בג"צ המונעים ממפקד כוחות צ"ל באזור לגרש המבקרים השוהים כאן לאחר שפג תוקף רשיונותיהם וכן מורים למפקד כוחות צה"ל לנמק מדוע לא יתיר ישיבתם כאן כחוק של המבקרים .

בנובמבר 1992 הושג "הסכם הבג"צ" השני, המרחיב תחומיו של ההסכם מ-1990; על-פי הסכם זה כל מי שהוא בן משפחה מדרגה ראשונה של תושב, וילדיהם הקטינים עד גיל 16 של בני משפחות אלה, שנכנסו לגדה ולעזה כמבקרים במהלך התקופה הנקובה, מתחילת 1990 ועד 31.8.92, יקבלו מעמד של מבקרים לטווח ארוך - ל- 6 חודשים, ורשיונותיהם יחודשו מדי 6 חודשים. נשמרו אף כאן הזכות לחינוך, לבריאות ולעבודה .

הסכם זה הוא שיפור של הקודם לו, ולא רק מבחינת הרחבת התקופה בה נכנסו האנשים כמבקרים, אלא שלראשונה נכללה אף עזה בהסכם וכמו כן הוחלו ההקלות הפעם על נשים וגברים מבקרים כאחד .

כתוצאה מהשגת הסכם זה, חזר בו המוקד מ- 56 העתירות שהגיש. אולם הבעיה העקרונית לא נפתרה שכן בני זוג של תושבים שלא ביקרו בשטחים במסגרת פרק הזמן המסויים - גם אם ביקרו כאן קודם לתחילת 1990 או לאחר 31.1.92 - לא הוסדר מעמדם כאן. ובנוסף, עפ"י דפוסי הנישואין בחברה הפלסטינית, נהוג להינשא בתוך המשפחה המורחבת, דפוס שמשמעו נישואין גם למי שאינם תושבים אלא מתגוררים במקומות אחרים. כלומר, רבים שנישאו לאחר מועד ההסכם לא יוכלו להקים בית בשטחים בצוותא. ההסכם לא עסק במדיניות איחוד המשפחות כלל וכלל ונותרה בעינה המדיניות שהיתה קיימת עד אז, שנישואין אינם מהווים מרכיב בה.

עם שנחתם ההסכם נותרו בשטחים בני משפחה רבים החפצים לגור כאן עם בני/בנות זוגם שתאריכי כניסתם היו לאחר המועד הנקוב ולפיכך תלוי ועומד מעליהם האיום בגירוש.

כדי להסדיר גם מעמדם של החדשים מקרוב באו ושל העתידיים לבוא, פנה המוקד במכתב לרשות בתחילת 1993. המכתב הניב מפגש בו הושגה הבנה בין המוקד לבין הרשויות לפיה לא יגורשו מבקרים מהגדה למרות שהותם כאן באופן לא חוקי עד לקבלת החלטה עקרונית בדרגים הבכירים.

מן הראוי לציין כי הימים היו ימי תהליך השלום בו נדונו בדרגים הבכירים הקלות בנושאים השונים, וביניהם נושא איחוד המשפחות. מכאן ואילך עתר המוקד לבג"צ רק במקרים דחופים בהם הפעיל המינהל האזרחי לחץ קשה על משפחות מסוימות להוציא המבקרים מהאזור וקיים היה חשש סביר מפני גירוש בפועל.

אשר לכל מי שנכנס כמבקר אחרי התאריך הקובע - 31.8.92 - מעמדו נשאר לא פתור. כך גם לגבי מי שאינם "בני משפחה מדרגה ראשונה" (בעלים נשים וילדיהם הקטינים) שההסכם לא עוסק בהם כלל.

המוקד עוקב מקרוב אחר ההתפתחויות בסוגיות אלה, הנדונות במסגרת תהליך השלום ועוסק בתכתובת שוטפת עם הרשויות במאמץ להאיץ קבלת החלטות מקילות נוספות על ידן.

כתוספת להישגים אלה פונה המוקד לרשויות במקרים הרבים של הפרת "הסכם הבג"צ": סירוב להאריך רשיון ביקור ב- 6 חודשים לזכאים לכך, סירוב למתן שירותים רפואיים ומניעת הזכות לעבוד והזכות לחינוך, הנגזרים מההסכם, ודורש תיקון המעוות.

הערבות להבטחת יציאתם של מבקרים

עד לתקופה של ביקורי הקיץ 1993, הוחתמו תושבים שפנו למינהל האזרחי בבקשות לרשיונות ביקור לקרוביהם, על מסמך המצהיר כי הם ערבים בסכום של - 5,000 ש"ח לכך שהמבקר יצא מבעוד מועד.

ב-56 העתירות שהגיש המוקד לבג"צ, צוין במפורש כי ערבות זו לא תחולט לגבי מי שנותרו כאן לאחר שתוקף רשיון ביקורם פג. לקראת קיץ 1993 ניסו הרשויות להערים מכשול נוסף על דרכם של מבקרים והורו כי המזמין יפקיד סכום של - 1,000 ש"ח במזומן כדי להבטיח צאת המבקר מבעוד מועד. אם לא יצא המבקר בזמן - איבד המזמין את כספו. המוקד מחה על החלטה זו בפני הרשויות וטען כי היא מפלה בין עשיר לעני וכי בתקופת הסגר שהוטל, אין זה סביר להפקיד סכום בגובה זה, כשמדובר באוכלוסייה מחוסרת אמצעים. ואכן, זמן קצר לאחר שהוצבה דרישה זו, קיבל המוקד הודעה על ביטולה.

איחוד משפחות

בנובמבר 1992, עת נחתם הסכם הבג"צ, נדחתה אחת העתירות שהוגשו במהלך אותה שנה ע"י האגודה לזכויות האזרח שעניינה היה שינוי המדיניות הישראלית בעניין איחוד משפחות.

כאמור, עמדה המכסה לאיחוד משפחות בתקופה זו על כ- 1,000 מקרים לשנה בהתבסס על 2 קריטריונים בלבד: טעם מימשלי וטעם הומניטרי.

הלחץ האינטנסיבי של עתירות לבג"צ בעניינם של המבקרים - בני משפחות מדרגה ראשונה של תושבים, ובנוסף לכך מפגשים שערך המוקד עם הרשויות ותכתובת שוטפת בנסיון להסדיר מעמד של קבע לבני המשפחות שעתידן לוט בערפל, הניב פרי. בעוד עתירות נוספות מטעם המוקד בנושא זה תלויות ועומדות, הודיעה ממשלת ישראל באמצעי התקשורת ביוני 1993 על "מחווה" לפיה יובטח לכ- 5,000 משפחות מעמד של איחוד משפחות.

מחווה זו - כך נמסר - היא אחת המחוות הישראליות בתהליך השלום שאז טרם נשא פרי.

ביולי 1993 הודיע מתאם פעולות הממשלה בשטחים כי כל מי שנכלל בקטגוריית "מבקר לטווח ארוך" יכול לבקש עתה מעמד של תושב קבע בשטחים. מדובר היה באותם 5,000 מקרים של איחוד משפחות.

באוגוסט 1993 הודיעה פרקליטות המדינה בתשובה ל- 20 עתירות התלויות ועומדות עדיין בסוגיה זו (רובן עתירות המוקד) כי הוחלט על מדיניות חדשה והושלמה הכנתם ואישורם של הנהלים להפעלתה של מדיניות חדשה זו: כ- 6,000 נפשות (לא עוד 5,000) תהיינה זכאיות לקבל תושבות קבע בשטחים במסגרת איחוד משפחות (מדובר במי שהוגדרו מבקרים לטווח ארוך) וזאת ב"היעדר טעם בטחוני ספציפי לדחיית הבקשה".

"אשר לעתיד... הוחלט על מדיניות של קביעת מכסה שנתית... לעת עתה 2,000 נפש בשנה... כמות כפולה בשיעורה מהכמויות שאושרו עד כה".

לעניין הקטגוריות של בקשות לאיחוד משפחות, הרי כאן הושג הישג של ממש, שכן, כלשון פרקליטות המדינה "בעבר קשר הנישואין בין בני זוג, כשלעצמו, לא הוכר כעילה המצדיקה מתן אישור לישיבת קבע, ואילו לפי המדיניות החדשה חלק הארי של המכסה יוקצה במסגרת קטגוריה זו".

כמו כן, הושג הישג הנוגע לפרוצדורה של הגשת בקשות אחמ"ש - טרם להסכם ניתן היה להגיש בקשה אחת בשנה ולמרות הסיכוי הקלוש לקבלת מעמד של תושבות קבע במסגרת איחוד משפחות, פנו רבים מתושבי השטחים בבקשות כאלה מדי שנה בשנה.

עם ההסכם החדש "בקשות ניתן יהיה להגיש במהלך כל השנה. בקשות שלא יגיעו לטיפול בשנה פלונית עקב מיצוי מלוא המכסה של אותה שנה, יועברו לטיפול בראש התור של השנה שלאחריה, ללא צורך להגיש בקשה חדשה".

"הקואליציה" של ארגונים לזכויות אדם
בעניין איחוד משפחות ורשיונות ביקור

בחודש אוגוסט 1992, בעיצומו של המסע שהוביל המוקד להבטחת חיים בצותא של תושבי השטחים ובני/בנות זוגם שאינם תושבים, יזם המוקד הקמתה של "קואליציה" רחבה של ארגונים לזכויות אדם, ישראלים ופלסטינים, לשם שיתוף פעולה בנושא זה כדי להביא לפתרון הבעיה.

במסגרת "הקואליציה" כלולים הארגונים אל חק, בצלם, אבי, האגודה לזכויות האזרח, קבוצת נשים לזכויות אדם, המרכז לאינפורמציה אלטרנטיבית ועורכי דין פרטיים.

חברי הקבוצה נפגשים לעתים תכופות לדיונים בהתפתחויות ובצרכים בעניין המבקרים, בני המשפחה הגרעינית וכן המבקרים שאינם נכללים בהגדרת המשפחה הגרעינית שעניינם לא נפתר, ופועלים בתיאום מלא ביניהם.

כתוצאה מביסוסה של קואליציה זו, מפנים הארגונים החברים פניות רבות בנושא המבקרים לטיפול המוקד, המרכז עתה מאגר נתונים רחב היקף לגבי תופעה זו, בנוסף לטיפול בה.

פרי נוסף שהניב שיתוף הפעולה האינטנסיבי בין הארגונים לזכויות האדם בעניין איחוד המשפחות, הוא עבודה משותפת בשטח - עובדי השדה של כמה מן הארגונים מעבירים כיום תלונות בנושאים כאלה ואחרים ישירות לטיפול המוקד ומהווים מקור קשר מיידי נגיש וייעיל עם הפונים, בעוד הפעולות מתבצעות במשרדנו בירושלים, המנותקת בעקבות הסגר מהגדה ומעזה.

כפי שכבר הוזכר, שיתוף פעולה זה והטיפול האינטנסיבי של המוקד בנושא איחוד המשפחות הביא לגידול הנכבד במספר הפניות (ראו טבלה 2) וכן לקליטת תלונות מנפות שונות המרוחקות גיאוגרפית מבסיס פעילותנו בירושלים המזרחית.